■ روزنامه فرهنگی، اجتماعی صبح ایران ■ صاحب‌امتیاز: سازمان صداوسیمای جمهوری اسلامی‌ایران ■ مدیر مسؤول: مهدی عرفاتی

جام جم

■ شاپا: ISSN۱۷۳۵-۳۶۳۷
■ پایگاه اطلاع‌رسانی: www.jamejamdaily.ir
■ پست الکترونیکی: info@jamejamdaily.ir

■ تهران، بلوار میرداماد، جنب مسجد الغدیر، شماره ۱۲۹
■ تلفن: ۲۳۰۰۴۰۰۰-۰۲۱ ■ دورنگار تحریریه: ۲۲۲۲۶۲۵۲
■ سازمان شهرستان‌ها: ۴۵۸۹۷ ■ کدپستی: ۱۹۱۱۶۱۸۴۱۳
■ امور مشترکین: ۴۴۲۰۲۹۳۰ ■ سازمان آگهی‌ها: ۴۹۱۰۵۰۰۰
■ شماره پیامک: ۳۰۰۰۱۱۲۴۰ ■ روابط عمومی: ۲۲۲۶۲۱۴۲
■ چاپ: چاپخانه روزنامه جام جم

شنبه ۲۵ بهمن ۱۳۹۹ | ۱ رجب ۱۴۴۲ | ۲۰ صفحه | سال بیست و یکم - شماره ۵۸۷۶ | استان تهران و البرز ۲۵۰۰ تومان - دیگر استان‌ها ۱۵۰۰ تومان | Saturday - February 13, 2021

حدیث روز: کنزالعمال
پیامبر اسلام (ص): از نفرین مظلوم بترسید که چون شعله آتش بر آسمان می‌رود.

واحه: حافظ
شب تار است و ره وادی ایمن در پیش
آتش طور کجا موعد دیدار کجاست

امروز در تاریخ:
عزل احمدشاه قاجار از فرماندهی کل‌قوا و واگذاری آن به رضاخان با تصمیم مجلس(۱۳۰۳ش)
درگیری خونین ساواکی‌ها و عناصر ضدانقلاب با نیروهای انقلابی در تبریز(۱۳۵۷ش)
صدور حکم تاریخی امام خمینی(ره) مبنی بر ارتداد سلمان رشدی، نویسنده کتاب آیات شیطانی(۱۳۶۷ش)

اوقات شرعی:
اذان ظهر: ۱۲/۱۹ — غروب آفتاب: ۱۷/۴۴
اذان مغرب: ۱۸/۰۳ — نیمه‌شب شرعی: ۲۳/۳۶
اذان صبح (فردا): ۵/۲۸ — طلوع خورشید(فردا): ۶/۵۲

وضعیت آب و هوای امروز

تهران	اهواز	اصفهان	بوشهر	بجنورد	رشت	شیراز	مشهد
۷ / ۱۸	۹ / ۲۵	-۲ / ۱۹	۱۴ / ۲۲	۱ / ۱۹	۸ / ۱۵	۱ / ۲۲	۴ / ۲۰

حکمت ۵: نهج‌البلاغه
دانش میراثی است گرانمایه و آداب، زیورهایی نوبه‌نو و اندیشه، آینه‌ای صاف است.

طاهره آشیانی
روزنامه‌نگار

گفت‌وگو با مهدی مظفری‌ساوجی، شاعر و محقق درباره فروغ فرخزاد

همه‌چیز از «تولدی دیگر» شروع شد

۲۴ بهمن ۱۳۴۵ فروغ فرخزاد در ۳۲سالگی تصادف کرد و برای همیشه از این دنیا رفت. ۵۴ سال قبل روزنامه‌ها تیتر زدند: «فروغ فرخزاد؛ شاعر معروف درگذشت». پری صابری که از دوستان فروغ بود در خاطراتش گفته: «برای مراسم خاکسپاری جمعیت زیادی آمده بود. بیشتر هنرمندان آن زمان آمده بودند...».

دیروز در شبکه‌های اجتماعی برخی این سوال را مطرح کرده بودند که آیا اگر فروغ زنده می‌ماند، باز هم شهرت و محبوبیت سال ۴۵ و قبل‌تر آن را داشت؟

همین سوال را از مهدی مظفری‌ساوجی پرسیدم. شاعر و پژوهشگری که درباره شعر ایران بسیار خوانده و بسیار نوشته. مظفری می‌گوید: بله. او همچنان معروف بود و محبوب. چون زبان خاص خود را در شعر داشت. زبان و کلمه را می‌شناخت و می‌دانست که چگونه باید از آن استفاده کند، آن‌هم در قالب شعر که تصنعی نباشد تا خواننده با آن ارتباط برقرار کرده و آن را حس کند. واژگان او در شعرش زنده بودند. چون فروغ در ذهنش اکسیری داشت که کلمات را جان می‌بخشید حتی زمانی که از سوسک صحبت می‌کرد یا حشرات موذی.

مظفری برای اثبات گفته خود خاطره‌ای از استاد شفیعی‌کدکنی نقل می‌کند: در دهه ۸۰ زمانی که کتاب غزل اجتماعی معاصر را منتشر کردم به دیدار استاد شفیعی‌کدکنی رفتم و کتاب را برای ایشان بردم. صحبت از فروغ شد و آقای کدکنی برایم تعریف کرد: «چند روز قبل از همسرم پرسیدم به نظرت شاخص‌ترین شاعر معاصر کیست؟ و او گفت فروغ فرخزاد. نظر خودم هم همین است، فروغ شاخص‌ترین شاعر ۱۰۰ سال اخیر ایران است».

فروغ از اخوان، شاملو، سپهری و حتی نیما هم شاخص‌تر است چون زبانش متعلق به خودش است. اخوان در شعرهایش از سبک خراسانی وام گرفته و شاملو از تاریخ بیهقی و متون قرن چهارم و پنجم. برای همین است که برخی او را مورد نقد قرار می‌دهند که زبان شعرش، زبانی نیست که مردم امروز آن را بفهمند اما شعر فروغ را همه می‌فهمند و در آینده هم خواهند فهمید.

عکس: هنر آنلاین

کافه میرداماد

زنی که از خودش خسته شد

به مظفری می‌گویم؛ زندگی شخصی و خصوصی فروغ در همه نسل‌های بعد از او اصل ماجراست و گروهی حتی اول با زندگی خصوصی او آشنا می‌شوند و بعد شعرهایش را می‌خوانند. چه شد که زندگی شخصی او به این میزان پررنگ شد؟

این پژوهشگر می‌گوید: چون خودش زندگی خصوصی‌اش را در شعرهایش بروز می‌داد. او در کتاب‌های اسیر، دیوار و عصیان همه چیز را می‌گوید و اسرارش را برملا می‌کند. اما بعد از آشنایی با ابراهیم گلستان، زاویه دید او به زندگی شکل دیگری پیدا می‌کند و تفکرش به مرور پخته شده و در کتاب تولدی دیگر این تغییر نگرش را بروز می‌دهد و از «زنی تنها» صحبت می‌کند که نشان می‌دهد خودش هم از زنی که در سه کتاب قبلی به او پرداخته بود خسته شده و دیگر با او ارتباطی ندارد. منتقدان ادبی مانند رضا براهنی و محمد حقوقی از «تولدی دیگر» و «ایمان بیاوریم به آغاز فصل سرد» فروغ را جدی می‌گیرند و به زبان شعر او توجه می‌کنند. این را هم بگویم که از تولدی دیگر، زبان شعر فروغ تغییر می‌کند اما او همچنان احساس زنانه را در شعرهایش بروز می‌دهد و از جهان زنانه‌ای می‌گوید که کاملا قابل درک است و باز هم تاکید می‌کنم به این دلیل این اشعارش پخته و قابل‌فهم است که زبان شعری او بی‌نظیر و مختص خود اوست. کلماتی ساده که حتی به اجسام و حشرات معنا می‌دهند.

حاشیه‌های یک رابطه مهم

به مظفری می‌گویم، فروغ با ابراهیم گلستان آشنا می‌شود و دنیایش تغییر می‌کند، نگاهش به پیرامونش جامع می‌شود و عمیق اما بازهم دچار حاشیه می‌شود. گلستان همسر و فرزند دارد و حضور فروغ در کنار او گویا به خانواده گلستان لطمه می‌زند.

این شاعر می‌گوید: با این گفته موافق نیستم. گفت‌وگوهای زیادی از فروغ فرخزاد منتشرشده و همچنین نامه‌هایش به گلستان. از اینها می‌توان به این نتیجه رسید که رابطه آنها با هم چیزی جز برداشت ماست. آن زمان رابطه هنرمندان جور دیگر بود و شبیه روابط امروزی نبود. هنرمندان با هم رفت‌وآمد داشتند، در محافل زیادی شرکت می‌کردند و روی هم تأثیر می‌گذاشتند. از گفت‌وگوهای ابراهیم گلستان و حتی پسرش کاوه، نمی‌توان این برداشت را کرد که بین فروغ و گلستان رابطه عاشقانه‌ای وجود داشته که زندگی خانوادگی گلستان را تحت‌الشعاع قرار دهد.

گلستان تا زمانی که همسرش (فخری گلستان) زنده بود در کنار او زندگی کرد و ازدواج مجددی نداشت، پس همین کافی است که نشان دهد او با زنی دیگر مثلا فروغ ارتباط ویژه‌ای نداشته است. لیلی گلستان، فروغ را مورد نقد و گاهی شماتت قرار می‌دهد که من آن را زیر مجموعه تعصبات خانوادگی قرار می‌دهم. ابراهیم گلستان تأثیر زیادی بر فروغ داشت. به او کمک کرد به درک تازه و عمیقی از جهان برسد و نگاهش به جامعه و پیرامونش را دقیق کند. حتی باعث شد فروغ فیلم «خانه سیاه است» را بسازد که به نظرم شعری بی‌نظیر است اما حاشیه‌هایی را که برای این دو نفر ساختند جدی نمی‌گیرم. کتاب‌های زیادی درباره فروغ منتشرشده، می‌توان آنها را مطالعه کرد و به واقعیت دست یافت.

ریشه ناامیدی در شعر فروغ

مظفری درباره پدر فروغ و تأثیرش بر زندگی و روحیه فروغ می‌گوید: پدرش نظامی بوده و او در خانه‌ای بزرگ شده که اصلش بر نظم و انضباط بوده و فروغ دختری عصیانگر. راهی که او می‌رفته و تجربیاتی که کسب می‌کرده برای هر پدری گران بوده و طبیعی است که اگر پدرش بر او سخت می‌گرفته، فروغ از این سختگیری فراری و گلایه‌مند بوده. پدر، عصیان‌های دخترش را در اشعار و کتاب‌های اسیر و دیوار و عصیان می‌دیده و غیرتش او را به واکنش وادار می‌کرده. در نامه‌هایی که فروغ به پدرش نوشته، می‌توان ردخشونت پدر نسبت به دختری ۱۶، ۱۷ ساله را دید اما به نظرم در آن دوره این واکنش‌ها طبیعی بوده.

از مظفری درباره رابطه فروغ با برادرش، فریدون می‌پرسم و این‌که برخی می‌گویند ناامیدی‌ای که فریدون داشته بر فروغ هم تاثیرگذاشته است.

می‌گوید: فروغ با برادرش فریدون رابطه نزدیکی داشته و مسلما بر هم تأثیر می‌گذاشته‌اند اما فریدون در زمان حیات فروغ، آدم ناامیدی نبود که آن را به خواهرش منتقل کند.

ردناامیدی فروغ را باید در اجتماع پیدا کرد. همان ناامیدی که در اشعار اخوان و شاملو هم دیده می‌شود. اگر کسی نوامیدی را به فروغ منتقل کرده باشد، هنرمندان و شاعران و نویسندگان هم‌دوره‌اش بوده‌اند. آن زمان آنها رفت‌وآمد زیادی باهم داشتند و مسلما بر هم تأثیر می‌گذاشتند. این ناامیدی را حتی در آثار و تفکر ابراهیم گلستان که به فروغ نزدیک بود هم می‌توان دید.

طراح: بیژن گورانی

جدول شماره ۵۸۶۶

جدول عادی

افقی: ۱) مجله صبحگاهی شبکه پنج سیما- شکفته‌شده ۲) درخت زبان‌گنجشک- قتل سیاسی- زاییدن- نوعی موسیقی غربی ۳) رفوزه- تألیف‌کننده- کوه آتشفشانی ایتالیا ۴) فرمانده کیانی- برقرار- دوره‌ای از زندگی انسان با ابزارهای سنگی ۵) از القاب اشرافی اروپایی- دماغ- فرمانده ۶) شانه به‌سر- میز پایه کوتاه- یك نفر ۷) هلوی بدون کرك- ربه‌النوع- تمام‌کننده ۸) چهره- پاك از تهمت- برق را از کوئل به دلکو می‌رساند- دیوانه ۹) پاکیزه- بلند و والا- تکیه‌کلام درویش ۱۰) فرمان سکوت- محل به‌جاآوردن مناسك حج- آرم ۱۱) پرنده پابلند- رجولیت- شرم‌زده ۱۲) کج‌روی- زندانی- از زیبایی‌های آسمان ۱۳) بازدارنده- دوستی با دوستان خدا- زیان دیدن ۱۴) جدید- ذرات ریز تشکیل‌دهنده سنگ- روز بعد- دویدن ۱۵) اهل روستا- دفاع چپ تیم فوتبال پرسپولیس.

عمودی: ۱) از نام‌های قیامت در قرآن کریم- شبیه و نظیر ۲) سیاهی لشکر سینمایی- جوانمرد- ظرفی برای حمل مصالح ساختمانی ۳) اعشاری- جنگ‌افزار ۴) حق مخالفت- غذایی ایرانی و خوشمزه- از ورزش‌های تیمی ۵) تالاب دیدنی لرستان با طبیعت وحشی- فاش‌شده- حرف ندا ۶) ضمیر دوم- خواب نیست- باز شدن غنچه گل ۷) هدف متعالی- درخشان- همداستان رامین ۸) امانت- طبیعی و معمولی ۹) شوخی- مقابل عمدی- شهری ساحلی در برزیل ۱۰) از باب‌های ثلاثی مزید در زبان عربی- خطاب مردان ترکیه- جای پا ۱۱) محکم‌کردن- همدل و مهربان- از القاب امام علی(ع) ۱۲) مجاور- قهوه‌خانه فرنگی- قسمتی از پا ۱۳) بایکوت- حاشا کردن ۱۴) نیم‌تنه نظامی- از ابزار بنایی- گیاهی ۱۵) زرنگ و حقه‌باز- از میوه‌های پرطرفدار.

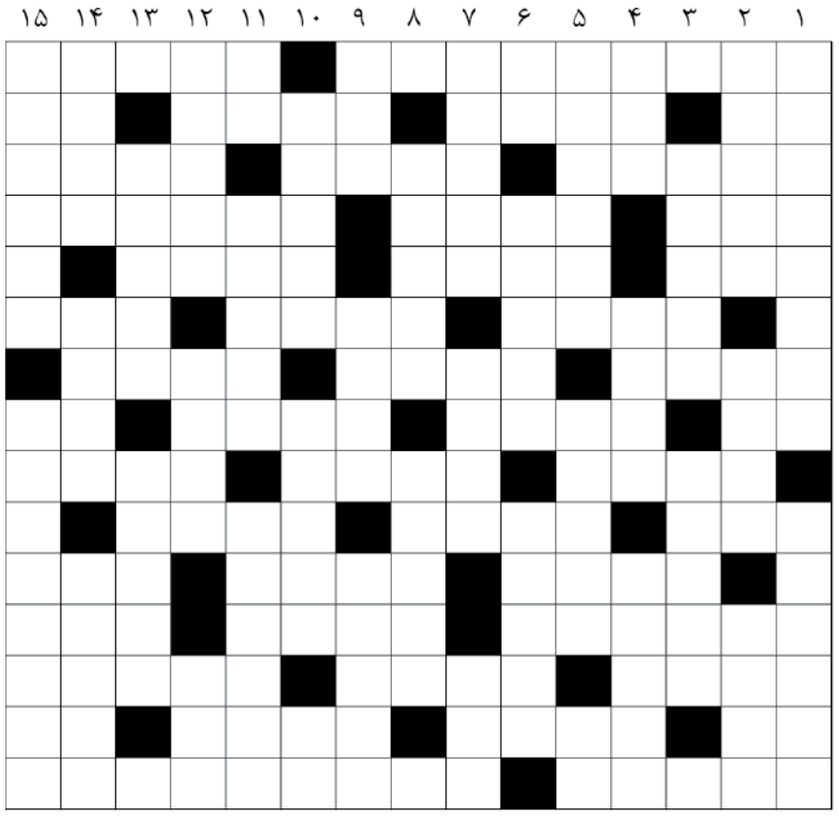

جدول ویژه

افقی: ۱) از پسران امام علی(ع) که مردی دلاور و پرهیزکار بود- آفریده‌شده ۲) پروردگار- مختصر و مفید- هرگوشه زمین فوتبال- سوختن پشم ۳) حداقل- چند وزیر- اثر ژان ژاك روسو ۴) بیماری رایج ماهیان آکواریومی- ظرفی برای پذیرایی- جواب طفره‌آمیز ۵) جوی طبیعی- زمین کشاورزی بی‌مصرف مانده- خیال ۶) نوعی مسلسل دستی سبك- سوگند- شرط دوستی ۷) چهارمین حرف یونانی- غربال- ستاره ۸) یازده- جاسوس- سومین فرمانروای خوارزمشاهی- دریا ۹) گرگ ماده- حمام لاغری- خبر رساندن ۱۰) قدرتمند- همسرزن- جنایتکار ۱۱) اهل هرات- پرستار کودك- کتاب هندو ۱۲) ارمغان- چرخه- از بین رفته ۱۳) بوته گل- نیایش کردن- شیر بیشه ۱۴) حرف دهن‌کجی- جوانمردی- ستاره- حرف ندا ۱۵) مرطوب- کانی سیلیکاتی سیاه‌رنگ که آهن و منیزیوم فراوان دارد.

عمودی: ۱) اثری از پرل. اس. باك، نویسنده آمریکایی- فاضلاب ۲) شعری که در زندان سروده شود- از برادران حضرت یوسف(ع)- گاز بالابرنده بالن ۳) مرکز استان صلاح‌الدین در عراق- چاهك کف حوض ۴) وسیله نخ‌ریسی- یارعذرا- هدیه چهره‌گشایی عروس ۵) مجموعه شعری از سهراب سپهری- شسته‌نشده- سخن بی‌پرده ۶) گیاه تالاب- سترون- دستگاه قدیمی نمایش فیلم ۷) افزایش- لامپ‌های تزئینی به هم وصل شده- از آفات گیاهی ۸) تحتانی- دستیار ۹) رخنه‌گر اینترنتی- شهری در اندونزی- تیم فوتبال ایتالیایی ۱۰) صداقت- اهل تاجیکستان- N11) خودم- گیاه رنگرزی- وسترنی ساخته ویلیام وایلر ۱۲) آشیانه جغد- پاییز- گمراه ۱۳) فیل ماقبل تاریخ- واحد اندازه‌گیری نیرو ۱۴) مدافع موکل- نیرنگ- شهری در لرستان ۱۵) نوعی ماهی استخوانی خوراکی- همسر ایرج، پسر فریدون پیشدادی.

حل جدول عادی شماره ۵۸۶۵

حل جدول ویژه شماره ۵۸۶۵

حل سودوکو ۳۷۷۶

۴	۶	۱	۷	۲	۸	۹	۵	۳
۵	۷	۸	۹	۳	۱	۴	۶	۲
۹	۳	۲	۴	۵	۶	۷	۸	۱
۶	۲	۵	۱	۹	۴	۳	۷	۸
۷	۴	۹	۲	۸	۳	۵	۱	۶
۸	۱	۳	۵	۶	۷	۲	۹	۴
۲	۹	۴	۸	۱	۵	۶	۳	۷
۱	۵	۶	۳	۷	۲	۸	۴	۹
۳	۸	۷	۶	۴	۹	۱	۲	۵

برای حل جدول اعداد باید در هر مربع کوچك‌تر ۳ در ۳ هیچ عدد تکراری وجود نداشته باشد. همچنین هیچ عددی در یك سطر یا ستون مربع بزرگ ۹ در ۹ تکرار نشده باشد.

سودوکو ۳۷۷۷

	۵		۶	۹			۱	
۲		۱			۸			۳
		۸				۲	۶	
	۱							۶
۴								۲
						۳		۷
۸			۱			۶		۹
	۴			۳	۵		۲	
						۵		
						۱		
						۳		

	۶		۱	۷			۲	
۷		۲			۸			۱
		۱				۴	۷	
	۳							۷
۸								۵
۶							۹	
	۷	۶				۳		
۴								۲
۷			۱	۶			۸	
	۱				۷			۹
		۲			۹			۴
	۴				۶			۸
۹					۴			۵
۵					۳			۹
	۸				۲			۶
		۱			۵			۳
	۱		۳	۵			۴	
۳		۹			۲			۸
	۳				۱			۴
۶		۴			۷			۲
۷			۴			۹		۱
	۹		۶	۵			۷	